

Szanyi Miklós

Klaszterekről a pólusprogram kapcsán

1. A klaszterkoncepció

A gazdasági tevékenység területi koncentrációja és specializációja régóta ismert és megfigyelt jelenség. Ez nem csupán az eltérő tényezőellátottság következtében a nagyobb térségekre, országokra vonatkozóan igaz, de határokon belül, térségi szinten is. *Alfred Marshall* úttörő munkássága tárta fel azokat a tényezőket, amelyek az ipari tevékenység területi elhelyezkedését befolyásolják. A gazdaság térszerveződésének legújabb tendenciáit magyarázza a klaszterkoncepció, amely a nemzetközi nagyvállalatokkal vívott versenyben a régiók és az ott működő piaci szereplők összefogását javasolja. A klaszterkoncepció létrejötte és kezdeti formálása *Michael Porter* nevéhez fűződik. A klaszterek működésének lényegét a sokrétű kedvező externális hatások elérése adja. Az egyszerű agglomerációk működéséhez is kapcsolhatóak ilyen hatások. Ezeket a főleg méret- és választékgazdaságossági előnyöket, a nagyobb, és tagoltabb tényező- és fogyasztói piacok által nyújtotta lehetőségeket az egymás közelébe települt üzleti vállalkozások napi működésük során hasznosítják. A klaszterekben tömörülő vállalkozások ezeken az agglomerációs előnyökön túl további előnyökhöz jutnak az együttműködés révén. A klasztereket az egyszerű egymás mellé településtől, a tartós és a vállalati működés sok területére kiterjedő együttműködés, a klaszter szereplői között kialakuló stratégiai partneri viszony különbözteti meg.

1.1. A szakirodalomban a klasztereknek sokféle értelmezését lehet olvasni. Többségük *Michael Porter* különböző műveiben olvasható leírásokból vezeti le saját értelmezését. De a legtöbb szerző más és más elemeket hangsúlyoz. *Porter* leggyakrabban idézett definíciója szerint a klaszterek „valamely tevékenységi terület egymással együttműködő de egymással versenyben is álló, egymáshoz kapcsolódó vállalatainak, specializált beszállítóinak és szolgáltatóinak térbeli koncentrációi, valamint a hozzájuk kapcsolódó iparágak cégei és más társult intézmények (például egyetemek, ügynökségek, kamarák).” Látható, hogy a definíció néhány fontos elemet tartalmaz, de a közöttük meglévő kapcsolatot csupán a „versenyeznek és együttműködnek”, illetve a „társulnak” igékkel jellemzi. A klasztert képező intézményeket sem írja le szabatosan. Ez a nagyon általános definíció így teret enged sokféle értelmezésnek. (Ezek sokszor úgy jelennek meg tanulmányokban mint klaszterdefiníciók, holott csupán egyéni értelmezésekről van szó.) *Porter* klaszterkoncepciója elmélyült elméleti és empirikus kutatás eredményeként jött létre, és szerves részét képezi *Porter* általános versenyképességi elméletének, amely a komparatív előnyök helyett a kompetitív előnyök fogalmával operál, és egyik legfőbb mondanivalója, hogy a globális versenyben a multinacionális cégektől származó versenyre adható egyik válaszlehetőség a regionális összefogás, amelynek egyik fontos eleme a klaszter. Mi ebben a tanulmányban ehhez az

eredeti definícióhoz ragaszkodunk, és a szűkebb, „pontosított” meghatározásokat mint lehetséges értelmezéseket tárgyaljuk.

1.2. Az agglomerációs hatások alapvetően statikusak. Az agglomerációkba települő cégek a termékcsereben elért magasabb hatékonyságból húznak hasznot. Az újabb típusú együttműködési rendszerekben azonban már nem a hétköznapi adásvételek gyakorisága és hatékonysága a legfontosabb. Sőt, a legsikeresebbnek tartott klaszterekben a résztvevők között viszonylag ritkák a hagyományos kereskedelmi kapcsolatok. Ennek ellenére jelentős vonzerőt gyakorolnak a cégek telephelyválasztásakor. A versenyelőny fenntartását egyre inkább olyan képességek teszik lehetővé, amelyek a vállalati képességek folyamatos, dinamikus javítását teszik lehetővé, nem pedig csupán egy elért versenyképességi szint előnyeinek minél szélesebb körű kiaknázását. Ebben a megközelítésben a klaszterbeli együttműködés fő tartalma nem termékek és szolgáltatások vagy termelési tényezők áramlása, hanem sokkal inkább a tudásgenerálást és -átadást, az innovációt segítő megállapodások dinamikus rendszere. Az ilyen új típusú klasztereket *Sölvell* és társai (2003) leírása nyomán dinamikus klasztereknek nevezzük.

1.3. Tapasztalati tény, hogy a jelentős klaszterekben működő egyes vállalatok teljesítménye átlagon felüli. Ennél is fontosabb, hogy a klaszterek táptalajt biztosítanak az innovációnak, a műszaki haladásnak, az ezekhez kapcsolódó versenyelőnyök megszerzésének. Az innovációkkal kapcsolatos információkat és ismereteket fokozatosan lehet megszerezni. A folyamatos kipróbálás, tesztelés akkor gyors és hatékony, ha intenzív, rendszeres kapcsolatban áll az innovátor a felhasználóval, ideértve az együttműködő partnereket és a fogyasztókat is. Mindezek a szoros kapcsolatok a klaszterekben adottak. Az innovációkat szintén segíti az együttműködő cégek közötti rendszeres és alapos tudásmegosztás, illetve a kapcsolódó kutatási és oktatási intézményekkel fenntartott rendszeres kapcsolat.

1.4. A tudásátadás különféle szintjei kapcsolódnak a kétféle (hagyományos és innovatív) klaszterhez, tehát mindkét formának van innovatív tartalma. A dinamikus klaszter ezen a téren abban különbözik a hagyományostól, hogy erősebben szakosodik a tudásintenzív tevékenységekre, iparágakra, ahol a tudományos haladás gyorsabb, és ahol a vállalkozások működésében az innovációknak kiemelkedő szerep jut. Ennek ellenére mi a dinamikus klasztert nem a hagyományos porteri klaszter K+F-intenzív szakágakra alkalmazott változatának tekintjük. Alapvető eltérés van ugyanis a kétféle klaszter között a szereplők jellegében, az együttműködésük tartalmában és az elérni kívánt szinergiahatásokban is. A tudásgenerálás, az innováció és az információcsere a dinamikus klaszterek fő tartalmi elemei, szemben a hagyományos agglomerációkkal és klaszterekkel, amelyekben ezek a funkciók csak kiegészítő jelleggel jelennek meg, ha léteznek egyáltalán. Ezekben a hagyományos kereskedelmi kapcsolatok hatékonyságának növelése a fő cél.

2. A klaszterek fő jellemzői

A klaszterek természetesen nem valamiféle recept szerint jönnek létre, akkor sem, ha kialakításukat gazdaságpolitikai eszközökkel ösztönzik, és ezeknek az eszközöknek az igénybevétele bizonyos feltételekhez kötött. Ennek ellenére sok olyan általánosan érvényes ismérvük van, amelyek megkülönböztetik őket más együttműködési rendszerektől.

2.1. Földrajzi koncentráció

A klaszterek egyik alapvető tulajdonsága, hogy minőségileg más, személyes kapcsolatokra épülő együttműködési formákat tesznek lehetővé éppen a szereplők földrajzi közelsége révén. A földrajzi koncentráció jelentőségét a gazdasági szerkezet alakításában a *Marshall* által megfigyeltékhez hasonló példák bizonyítják a mai napig. A méret- és választékgazdaságosság, amelyet az infrastruktúra és az információk közös használata nyújt, a szükséges beszállítók közelsége, a kiterjedt tényezőpiacok, az igényes felvevőpiac (a hagyományos agglomerációs hatások) a mára jellemző gazdasági tevékenységek számára is előnyöket biztosítanak a napi üzleti kapcsolatok szintjén.

2.1.1. A potenciális előnyök között is kiemelkedő szerepe van a fejlett, differenciált tényezőpiacoknak. Ezek lehetővé teszik, hogy a vállalkozások fő tevékenységükre koncentráljanak, és a működésükhöz szükséges egyéb *input*okat az arra szakosodott cégektől a piacon szerezzék be. A termelési tevékenység rugalmassága azáltal is növekszik, hogy a klaszterekben megtalálható hasonló tevékenységet folytató cégek közötti gyártási együttműködésben az egyes cégek rugalmasan kiegészítik egymás kapacitásait a megrendelések, a piaci igények aktuális feltételeinek megfelelően. De a termelési együttműködés mellett a hálózati együttműködés a vállalati működés szinte minden területére kiterjedhet: oktatásra-képzésre, pénzügyekre, műszaki fejlődésre, marketingre, exportra, értékesítésre. A földrajzi koncentráció a fentiekén túl kevésbé körülhatárolható alig mérhető előnyöket is kínál. Gazdálkodók és kutatóhelyek földrajzi közelsége elősegíti a közös tudásgenerálást és a tudásátadást. Az ötletek, ismeretek átadása, cseréje a tudással rendelkező személyek rendszeres találkozásán keresztül valósul meg. A rögzített formában nem létező tudás átadása ezért sokkal könnyebben, hatékonyabban valósul meg klaszterekben. A klaszterek eredményes működése ezért feltételezi a személyek találkozását elősegítő intézmények, találkozási pontok létezését.

2.2. Szakosodás

A gyakorlatban a klasztereket a hagyományos agglomerációktól a szakosodás is megkülönbözteti. A klaszter hasonló vagy egymáshoz kapcsolódó tevékenységet végző szereplők földrajzi tömörülése. A szakosodás nem csupán a gazdasági szereplőkre és a tényezőpiacokra terjed ki, hanem a klaszterek valamennyi szereplőjére, az oktatásra, kutatásra, pénzügyekre is. A méret- és választékgazdaságossági előnyök jelentős része a szakosodott piacok létehez köthető. Az elmúlt 10-15 évben viszont olyan földrajzi tömörüléseket, klasztereket is megfigyelhettünk, amelyekben a résztvevő cégek közötti szokványos kereskedelmi kapcsolatok nem, vagy alig léteztek. A dinamikus klaszterek által nyújtott előnyök tehát egyre kevésbé a szokványos termelési folyamatokhoz, technológiai kapcsolatokhoz kötődnek, sokkal inkább a tudásátadáshoz, az innovációkhoz. Ezek úgy javítják egy-egy térség és vállalatai versenyképességét, hogy a hosszú távú versenyelőnyt biztosító innovációs potenciáljukat fejlesztik. (Innováció alatt itt Schumpeter alapján a szélesebben értelmezett fogalmat értjük, amely minden, a bevezetője számára újszerű, a korábbinál magasabb szintű szükségletkielégítést lehetővé tevő üzleti megoldást tartalmaz, beleértve a műszaki újításokon túl a szervezeti és marketing innovációkat is.)

2.2.1. A klaszterek általában adott térségben felhalmozott szakmai tapasztalatokra, vállalatállományra, tudományos kapacitásra, munkaerőforrásra épülnek rá. Fő feladatuk ennek a versenyképességet döntően befolyásoló komplex rendszernek a fejlesztése egyes specializált tevékenységi területeken. A klaszterekben megvalósuló együttműködés azoknak a tevékenységeknek növeli a hatékonyságát, amelyek kellően mobilak, és így az átlagosnál nagyobb mértékű regionális koncentrációt képesek létrehozni a számukra kedvező feltételeket biztosító régiókban. A piacokhoz vagy nyersanyagforrásokhoz települő iparágak, szolgáltatások térbeli elhelyezkedését a klaszterek léte nem befolyásolja.

2.3. Klaszterszereplők

A tudásátadás és az innováció szempontjából lényeges, hogy a klaszterek szereplői nem csupán cégek. Ha a klaszterek szereplői nem kellően sokfélék, nem jelentenek többet egy megnagyobbított vállalatnál (központi cég és beszállítói). Ebben az esetben a kisebb vállalkozások passzív befogadói szerepre vannak utalva, szó sincs közös tudásgenerálásról, innovatív együttműködésről. A szoros beszállítói együttműködési rendszerek fő célja a gyártás során felmerülő tranzakciós költségek leszorítása. Az esetenkénti tudásátadás is kizárólag ezt a célt szolgálja. A vállalati stratégiák ma a lazább kapcsolódású hálózatokat, illetve a cégen belül az alapvető képességekre való koncentrációt preferálják. Az értéklánc folyamatosan rendelkezésre álló, de igény szerint rugalmasan kombinálható kapacitásainak elhelyezésére a klaszter kiválóan alkalmas működési (szervezeti) forma. A klaszterekben gyakoriak az üzleti vállalkozások és más intézmények közötti kapcsolatok és szövetségek. Ilyenek lehetnek egyetemek, kutatóhelyek, laboratóriumok, kormányzati szervek, fogyasztói érdekvédelmi intézmények. Főleg a felülről kezdeményezett klaszterekben van fontos szerepük a klaszterek olyan szerveinek, amelyek a klaszterek résztvevői közötti kapcsolatépítéssel vannak megbízva. Ezek a kapcsolatépítésen túl a klaszterekben bonyolódó különböző tevékenységek szervezésében, lebonyolításában is részt vesznek. (Ideális esetben a klaszterek spontán módon alakulnak ki, a résztvevők maguk kezdeményezik az együttműködést, később a formális klaszterszervezet létrehozását. A gazdaságpolitikai célok elérésére létrehozott klasztereket központi vagy helyi kormányzati szervek, fejlesztési ügynökségek hozzák létre. Esetenként üzleti vállalkozások is kezdeményezhetik. A felülről indított klaszterszervezés során megoldandó egyik legfontosabb feladat a szervezők és a tagság érdekei, céljai közötti összhang megteremtése.)

2.4. Innováció

Minden klaszterben folyik valamilyen szintű innovációs tevékenység. Az utóbbi években a figyelem középpontjába került dinamikus klaszterek tevékenységének fő tartalma ez a fajta együttműködés. A lisszaboni célok, és az ezek elérésére kialakított prioritások az EU 2007–2013 közötti költségvetésében szintén az innovációk kiemelt szerepét tükrözik. Az uniós támogatáspolitikai és annak nyomán a nemzeti fejlesztési tervek, köztük az Új Magyarország fejlesztési terv is tartalmazza az úgynevezett „innovatív klaszterek” támogatását. Az innováció a klaszterek számos más, nem kevésbé fontos ismérve közül az egyik, ami leginkább a dinamikus klaszterekben játszik főszerepet. A különféle klaszterek eltérnek a bennük hasznosuló tudás jellege és annak jelentősége szempontjából. De a modern technológiák használata a teljes értékláncban, főként az infokommunikációs technológiák

terjedése fokozatosan elmosta a korábban viszonylag erőteljes határokat a tudásintenzív és nem tudásintenzív ágazatok, tevékenységek között. Ebből következően a hagyományos és a dinamikus klaszterek, illetve a nem technológia intenzív tevékenységekre szakosodott klaszterek is egyre inkább érzékelik a nyomást az új tudás és innovációk átvételére, sőt arra, hogy ilyeneket saját maguk hozzanak létre hosszú távú versenyképességük fenntartása érdekében. Ezért a hagyományos klaszterekben is megjelenik az üzleti szféra és az oktatás, illetve a kutató intézetek közötti együttműködés. A klaszterek sikere egyre inkább függ a tudás és az innovációk használatától, az ezen a területen elért méret- és választékgazdaságosságtól, a tevékenységek fokozatos eltolódásától a magasabb hozzáadott értéket előállító tevékenységek felé. A klaszterek sokféleképpen válhatnak tudásalapúvá, innovatívá. Norvégia és Dánia például acél- és élelmiszer-ipari szakosodása mellett egy sor innovációt adaptált gazdaságának ezekben a nem kifejezetten technologiaintenzív szegmenseibe. Viszonylag kis saját K+F-kapacitással rendelkező országok is képesek lehetnek arra, hogy növeljék gazdaságuk értékteremtő képességét innovációk alkalmazásával.

2.5. A kritikus tömeg

A klaszterek fejlődését fenntartó belső erők akkor alakulnak ki, ha kellő számú szereplő vesz részt a klaszter működésében. A kritikus tömeg elérése szükséges az elvárt méret- és választékgazdaságosság megjelenéséhez is. Ezekhez gyakori tranzakciók szükségesek, illetve választási alternatívák kellően nagy választéka. A kritikus tömeg elérése segíti a klaszter belső szerkezetének fejlődését is, kihasználva a rugalmas KKV-k és a nagyobb vállalatok közötti komplementaritást. A kritikus tömeg pufferszerepet is játszik (növeli és rugalmasabbá teszi a klaszterbe tömörült vállalkozások kompetenciáit), illetve növeli a klaszter stabilitását a külső sokkhatásokkal szemben, például egy kulcsfontosságú nagyvállalat kiválása esetén. A kritikus tömeg alatt ezzel szemben a klaszter sebezhető marad például valamely fontos tudás, kapacitás kiesése esetén. A gazdasági növekedés gócpontjai eleve általában olyan központok, ahol a sajátos tudás és kapacitások hosszabb idő alatt felhalmozódnak, ezért a kritikus tömeg elérése lehetséges. A klaszterszervezetek, amelyek figyelembe veszik a kritikus tömeget, eltérően definiálják és mérik azt. A kritikus tömeg függhet a földrajzi elhelyezkedéstől, az ágazati sajátosságoktól, a klaszter belső felépítésétől.

2.6. A klaszterek életciklusa

A klaszterek és a klaszter szervezetek fejlődési folyamaton mennek keresztül. Ennek megfelelően időben változó tevékenységük kiterjedése és jellege, és mások a megoldásra váró problémáik is. A klaszterfejlődés kiinduló pontja az agglomeráció létezése, ami biztosítja, hogy a piaci szereplők kellő számban álljanak rendelkezésre, és hogy környezetükben differenciált tényező- és fogyasztói piacok működjenek. (Erre a feltételre mind a spontán szerveződő, mind a felülről lefelé megvalósuló klaszterek esetében szükség van. Nem lehet klasztert építeni potenciális résztvevők nélkül.) A klaszterek fejlődése tulajdonképpen ez után a kiindulópont után kezdődik: az agglomerációban lévő, hasonló vagy egymást kiegészítő tevékenységet folytató szereplők között rendszeres, kölcsönösen előnyös együttműködési formák alakulnak ki, amelyek a vállalati működés sokféle területét érinthetik. A kialakuló klaszter, vagyis a tényleges klaszteresedési folyamat első fázisának tartalma tehát alapvetően a potenciális klasztertagok kapcsolatfelvétele, kezdeti együttmű-

ködésük. Ebben a szakaszban még nem jelenik meg az együttműködés szervezeti kerete, a klaszter még nem vonz magához újabb, földrajzilag távolabb fekvő partnereket. Mindez a második, a fejlődő klaszterszakaszra jellemző. Ekkor ugyanis a kezdeti kapcsolatok és együttműködések konkrét üzleti hasznosulása miatt a klaszterről, illetve a benne zajló együttműködésről szélesebb potenciális érdeklődő kör hitelesen értesül. A klaszter vonzereje szinte napról napra nő. Eddig informálisan működő rendszerét formalizált, részben szerződéses kereteket is nyújtó intézmény fogja át, vagyis megjelenik a klaszterszervezet.

2.6.1. A klaszterszervezetre nagyon sok ok miatt van szükség, bár léteznek olyan klaszterek is, amelyek rendkívül hatásosan tudnak működni átfogó szervezeti keretek nélkül is. A klaszter-szervezet hatékonyan és tudatosan támogatja a klaszteren belüli együttműködést, a klaszter tagságát képviseli a külvilág felé, igyekszik becsatornázni újabb, a klaszter egésze számára fontos erőforrásokat. Mindezek hatására a klaszter fejlődése felgyorsul, és optimális esetben a klaszter eléri a kritikus tömeget, amely biztosítja az önfenntartó klaszterműködést. Ezzel a klaszter belép az érettség fázisába. Az érett klaszter a belső együttműködés fejlesztése mellett gyarapítja külső kapcsolatait is. A klaszterben jelentkező szinergiahatások eredményeként a klaszter tagjainak tevékenységi köre idővel módosul. Egyes tevékenységek kiszervezése miatt ezekre szakosodott új vállalkozások jelennek meg. Szintén új KKV-k alakulnak meg az innovációs együttműködésekben származó „melléktermékek” forgalmazására (*spin off* vállalkozások).

2.6.2. Az érett klaszter szerkezete, tevékenységének jellemzői, illetve maguk a klaszterszereplők idővel úgy fejlődnek tovább, hogy a klaszter kialakult együttműködési formáitól és tartalmától eltérő kapcsolatokat is kezdenek kiépíteni. Ilyen esetekben a klaszter stagnálása, hanyatlása, fölösleges fenntartása megfelelő kilépési vagy átalakítási stratégia alkalmazásával kerülhető el. Lehetséges természetesen, hogy a klaszter alkalmazkodik a megváltozott feltételekhez, új tevékenységi, együttműködési hangsúlyokat definiál. Elképzelhető az is, hogy felbomlik több új együttműködési rendszerre.

3. A pólusprogram klasztertámogatási eszközei

Az első, kiemelkedően sikeres klaszterek tudományos leírása, a bennük zajló folyamatok értelmezése a gazdaságpolitika érdeklődését is felkeltette. Az 1990-es évek elejétől egyre több ország igyekszik elősegíteni klaszterek fejlődését, sok esetben közvetlen módon is, vagyis klaszterek felülről történő megszervezésével. A klaszterpolitikai *boom* számos sikeres kezdeményezést hívott életre, de gyakoriak voltak a kudarcok is. A sikertelenség okai sokfélék voltak, de általában arra lehetett visszavezetni őket, hogy a klaszterfejlődés általános alapelveit nem értették meg, nem vették figyelembe. Teljesen fölösleges például olyan klaszterkezdeményezéseket támogatni, amelyek nem a klaszteresedésre alkalmas tevékenységekre vonatkoznak. Ugyancsak eredménytelen maradhat az a törekvés, amely olyan helyeken igyekszik klasztereket kialakítani, ahol nincsenek meg kellő számban a klaszter felépítő szereplők, elsősorban a vállalatok és az oktatási intézmények. Szintén problémát okozhat, ha a klaszter irányításában a résztvevők érdekei nem jutnak érvényre. Ha a tagság nem képes saját üzleti érdekei és igényei támogatására használni a klasztert, akkor kilép belőle. Mindezeket a tanulságokat a 2000 után alakult magyarországi klaszterek

működési tapasztalatai is alátámasztották. A 2007 végére formát öltő pólusprogram koncepciója ezeknek a tapasztalatoknak a figyelembevételével készült.

3.1. A klaszterek szempontjából a program, illetve a hozzá kapcsolódó regionális operatív programok két fázist különítenek el. Ezek támogatási céljai és eszközei is jelentősen eltérnek. Közös bennük a regionális szint előtérbe kerülése. A klaszterfejlesztés szempontjából a kiindulást a regionális operatív programokban meghirdetett alakuló és fejlődő klaszterekre vonatkozó támogatási konstrukciók jelentik. Ezeket a programokat a régiók 2008 május végén hirdették meg. Keretükben magukat klaszterként definiáló együttműködő hálózatok a klaszterszervezet megalapítására és a működés finanszírozására (főként a klasztermenedzser alkalmazására) igényelhetnek forrásokat. A régiók fejlesztési ügynökségei írják ki a pályázatokat, és a korábban klaszterfejlesztésre szánt források többszöröse áll most rendelkezésükre. A programokat minden évben meghirdetik, és ismétlődően is lehet pályázni. A kiírásokban a régiók által korábban definiált, kiemelt gazdasági fejlesztési területeken szerveződő klasztereket előnyben részesítik.

3.2. A klasztertámogatás második fázisában a gazdaságpolitika „innovatív klasztereket” kíván támogatni. Itt lényegében a fentebb dinamikus klaszternek nevezett kezdeményezések állnak a középpontban. A pólusprogram koncepciójának lényege, hogy az ország területén viszonylag egyenletesen eloszló, jelentős innovációs kapacitást felvonultató növekedési góccok jöjjenek létre. Az ötlet nem új, hiszen a K+F-politikában már korábban is jelentős erőfeszítésekre került sor az egyetemek (ezek között a nagyobb vidéki intézmények) és az üzleti szféra kapcsolatainak fejlesztésére. Ilyen programok voltak a Kooperációs Kutatási Központok (KKK) és a Regionális Egyetemi Tudásközpontok (RET) létrehozását támogató programok, amelyek ma is működő támogatási eszközök. Ezekhez képest a pólusprogram annyiban tér el, hogy egyrészt aktívabb szerepet juttat a regionális szintű fejlesztési intézményeknek, másrészt pedig a korábbiaknál komplexebb fejlesztési koncepciók kialakítását követeli meg. Több szereplő átfogóbb, a régió egészének versenyképességét célzó együttműködését kívánja a program megvalósítani. Ennek lesznek kiemelt eszközei a pólusközpontokban alakuló klaszterek.

3.3. A pólusközpontok 2007 folyamán nyilatkoztak, hogy milyen tudományterületeken és gazdasági ágakban kívánnak innovatív klasztereket támogatni. A kiválasztást több helyen nem előzte meg az adottságok komolyabb felmérése. A prioritásokat egyrészt a fejlesztéspolitikai divat, másrészt a helyi lobbik érdekvégyesítő képessége döntötte el. Néhány esetben ezért szinte „kódolt” a kialakítandó klaszterkezdeményezés sikertelensége. Ugyanakkor létező, sikeres klaszterek maradhatnak ki a programból, ha a kiválasztott prioritásokat szigorúan alkalmazzák. Eleve nem tudnak indulni a programban azok a létező vagy potenciálisan létre hozható klaszterek, amelyek nem exportorientáltak, és nem innovatívak. Ugyanis a programban klaszterfejlesztésre szánt nagyon jelentős eszközöket (akár 2 milliárd forintig lehet majd pályázni) csak a bizonyítottan exportorientált innovatív klaszterszervezetek pályázhatják, amelyek már legalább két éve sikeresen működnek. Ezeknek a klasztereknek a fejlesztésével szeretné elérni a program a pólusközpontok sokoldalú fejlődését, nemzetközi versenyképességük javítását, gazdasági növekedésüket. Az induló klaszterek akkreditáción mennek keresztül, amelyben egy sor mennyiségi mutatóval, belső szervezeti dokumentumok és klaszterfejlesztési stratégia bemutatásával szerezhetnek

jogosultságot a pályázati részvételre. Az akkreditációra 2008 júniusától lehet jelentkezni; a pólusprogram klaszterfejlesztési forrásaira a pályázatokat 2008 őszétől lehet beadni.

3.4. A pólusprogram klaszterfejlesztési elképzelései igyekeznek kiküszöbölni a korábbi hibákat. Az akkreditációnak kettős célja van. Egyrészt igyekeznek kiszűrni a csak pályázati pénzek elnyerésére létrehozott alkalmi „virtuális klasztereket”. Másrészt érvényre kívánja juttatni az egyébként az Európai Unió szintjén is egyre határozottabban manifesztálódó fejlesztéspolitikai irányt az innovatív ágazatok és tevékenységek felé. Jelentős változás a regionális szint komolyabb szerepvállalása a fejlesztési eszközök allokálásában. Ez elméletileg indokolható, hiszen helyi szinten jobban fel lehet mérni adott régió versenyelőnyeit, fejlesztésre leginkább alkalmas szakmakultúráit, az együttműködésre alkalmas szereplőket. Ilyesféle előtanulmányként figyelembe lehet venni az egyetemi központokban korábban létrehozott KKK- és RET-szervezeteket is. Ugyanakkor a régiós szint több teret enged a helyi politikai érdekek érvényre jutásának, talán a korrupciónak is.

3.5. A klaszterfejlesztésre szánt eszközök megnövekedésével mind a potenciális együttműködők, mind pedig a gazdaságfejlesztési intézmények a korábbinál sokkal aktívabbá váltak. Már 2007-ben nagyon sok új klaszter alakult, és a folyamat folytatódik 2008-ban is. Ebben a korábbi pályázatok idején is tapasztalt fellendülésben ismét jelentős lehet a „virtuális klaszterek” szerepe. Ezek a nagy pénzekkel operáló pólusprogram közelébe nem fognak eljutni, de a regionális operatív programokból ismét juthatnak némi elkölthető pénzhez. Ez kizárólag az ügynökségek gyakorlatán, következetességükön múlik. A programban résztvevő intézmények ezért jelentős tájékoztató kampányt folytatnak a pályázati lehetőségekről. Ennek során lehetséges a klaszterkoncepció lényegének megértetése az érintettekkel. Különösen fontos már ebben a korai fázisban megkezdeni a potenciális klasztertagok felvilágosítását is. A tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy a klaszterek tagsága (de gyakran a menedzsmentje is) sokszor nincs tisztában a klaszter működésének lényegével. Ezért nem tudják elkezdni azokat a programokat, amelyek során előbb kialakul a tagok közötti kölcsönös bizalom, majd a kölcsönösen előnyös együttműködés, akár versenytársak között is.

* * * * *